

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

Наукове фахове видання

Випуск 52

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Секундант Сергій Григорович, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії та основ загальногуманітарного знання, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР:

Яковлев Денис Вікторович, доктор політичних наук, професор, декан факультету психології, політології та соціології, Національний університет «Одеська юридична академія»

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Голубович І. В., доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії та основ загальногуманітарного знання, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова; **Дікова-Фаворська О. М.**, доктор філософських наук, професор, професор кафедри соціології, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; **Сременко О. М.**, доктор філософських наук, професор, Національний університет «Одеська юридична академія»; **Крилова С. А.**, доктор філософських наук, професор, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова; **Федорченко-Кутуєв П. В.**, доктор соціологічних наук, професор, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»; **Куцупал С. В.**, доктор філософських наук, професор, Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого; **Лісієнко О. В.**, доктор соціологічних наук, професор, Південноукраїнський національний університет імена К. Д. Ушинського; **Коваліско Н. В.**, доктор соціологічних наук, професор, Львівський національний університет імені Івана Франка; **Окороков В. Б.**, доктор філософських наук, професор, Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара; **Петриківська О. С.**, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та основ загальногуманітарного знання, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова; **Прохоренко Є. Я.**, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціології, Національний університет «Одеська юридична академія»; **Райхерт К. В.**, кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова; **Стрелкова А. Ю.**, доктор філософських наук, старший науковий співробітник, Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України; **Трушевич Г. Б.**, доктор філософії з політології, доцент кафедри соціальної роботи, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова; **Хамітов Н. В.**, доктор філософських наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка; **Чепак В. В.**, доктор соціологічних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка; **Якубін О. Л.**, кандидат політичних наук, старший викладач кафедри соціології, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»; **Ярова Л. В.**, доктор політичних наук, професор, завідувачка кафедри соціології, Національний університет «Одеська юридична академія»; **Gerald M. Steinberg**, професор кафедри політології, Університет імені Бар-Ілана, Ізраїль; **Harris Kevin**, доктор філософії, доцент, Каліфорнійський університет (UCLA), США; **Mirchev Dimitar**, доктор філософських наук, професор, Медичний університет Пловдив, Болгарія; **Mirica Stefania-Cristina**, доктор філософії, Університет «Dunarea de Jos», м. Галац, Румунія; **Silviya Mineva**, доктор філософії, професор, Софійський університет, Болгарія.

Науковий фаховий журнал «Актуальні проблеми філософії та соціології» засновано у 2014 році Національним університетом «Одеська юридична академія».

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1414 від 25.04.2024 р. Ідентифікатор медіа: R30-03879.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Національний університет «Одеська юридична академія» (Фонтанська дорога, 23, 65009, м. Одеса, e-mail: vstup@onu.edu.ua, Тел.: (048) 719-88-01).

Мови видання: українська, англійська, польська, німецька, французька, болгарська, румунська.

Журнал «Актуальні проблеми філософії та соціології» внесено до переліку наукових фахових видань України категорії Б, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з філософських, політичних та соціологічних наук (спеціальності В10 «Філософія», С2 «Політологія», С5 «Соціологія») на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук відповідно до Наказу МОН України від 26.11.2020 р. № 1471 (Додаток 3).

Рекомендовано до друку та поширення мережею Internet вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» 10 лютого 2025 (протокол № 5).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Офіційний веб-сайт журналу «Актуальні проблеми філософії та соціології»: www.apfs.nuoua.od.ua

ЗМІСТ

ФІЛОСОФІЯ

В. А. Алієв The historical development stages of the impact of technogenic civilization on nature-society relations: a socio-philosophical analysis.....	3
Н. П. Бєвзюк Діалектика добра і зла в протестантській теології (онтологічний та антропологічний виміри).....	7
Ю. Г. Борейко, Т. В. Федотова Сучасна теорія аргументації у площині неформальної логіки.....	14
М. М. Брюховецький, Н. П. Козаченко Інформаційне суспільство: між відкритістю та закритістю.....	19
І. І. Верзін Реалізм та номіналізм у філософії У. Оккама: пояснення свободи та волі.....	27
З. С. Вихованець Феномен соціальної революції як актуальна форма суспільних перетворень у постсучасному світі.....	31
Н. М. Волошина, А. В. Гангал, Д. Е. Унєгова Філософія штучного інтелекту у сучасному військовому будівництві.....	41
І. М. Гоян, А. І. Петранюк Психологічні аспекти прийняття власної гендерної ідентичності в умовах соціального тиску.....	47
І. Р. Григорків-Коротчук, І. Б. Починок Діапазон милосердя в античній та середньовічній філософії.....	52
Л. В. Діденко Пракисно-інструментальне викладання модуля «філософія науки» для здобувачів третього рівня вищої освіти: авторські орієнтири.....	59
І. В. Книш Сприйняття природи й екологічна етика в контексті «китайської мрії»: конфуціанство, даосизм, буддизм.....	70
О. В. Костюк, В. Е. Туренко Специфіка функціонування вітчизняної релігійної безпеки до повномасштабного вторгнення росії в Україну.....	77
О. А. Кузнецов Методологічні особливості викладання курсу філософії у вищих технічних навчальних закладах України.....	83
Н. С. Куліш Світоглядні домінанти українців у концепціях філософів діаспори: історична тяглість і сучасний контекст.....	89
А. О. Лемпій Від гаджета до «надречі»: трансформація персональної ідентичності в епоху генеративних технологій.....	95
С. В. Ляшко L'homme-machine: Проблема відтворення штучним інтелектом ментальних процесів людини.....	103
Є. В. Нікольський, Н. М. Гумен-Біланч, Ю. В. Ситник Монархія як фактор політичної стабільності та соціальної згуртованості: погляд крізь призму ідей В'ячеслава Липинського.....	109

І. Я. Патин Досвід у філософії: від метафізичних основ до феноменологічної герменевтики.....	116
І. В. Петленко Колоніалізм і національна ідентичність: приклад Індії.....	123
С. Т. Репетій Розвиток духовності особистості як необхідна умова створення ноосферної цивілізації.....	128
М. В. Сінельнікова Аксіологічні аспекти естетизації зла в мережі Інтернет.....	132
О. Е. Сіпко Вплив кліпової свідомості на сучасну людину в середовищі комунікативного простору.....	137
П. А. Соболевський Філософія повсякденної мови як продовження філософії ідеальної мови: сучасна інтерпретація.....	142
Л. В. Стародубцева, Д. В. Петренко Цифровий експібіціонізм у сучасній медіакультурі.....	147
О. А. Спис Відкрита Академія в Україні: пошуки нової парадигми церкви.....	157
Л. В. Теліженко, С. С. Лелека Любов як сутнісна властивість людини: трансдисциплінарний аспект.....	162
І. М. Ушно, В. В. Олещенко Етика постгуманізму: свобода особистості в епоху технологічного детермінізму.....	167
С. Ф. Шевчук, Н. Й. Романюк Інтуїція як особлива форма наукового пізнання.....	174

СОЦІОЛОГІЯ

О. Д. Замашкіна, І. І. Прудченко, Н. С. Чернікова Соціальна діяльність волонтерських організацій у часі актуальних викликів війни.....	180
Д. О. Лобанов Профорієнтаційні послуги центрів розвитку кар'єри університетів як чинник конкурентоспроможності здобувачів вищої освіти на ринку праці.....	185
Л. О. Радіонова, Н. В. Козирєва Амбівалентність дослідження міського простору.....	191
В. В. Чекалюк Парадигми соціології масових комунікацій у формуванні державного іміджу.....	197

ПОЛІТОЛОГІЯ

Н. А. Babarykina The impact of the decentralization process on the internal sovereignty of the state.....	203
А. Ю. Войчук Референдум як елемент системи стримувань і противаг.....	211
А. П. Крап Військові конфлікти за ресурси: майбутнє глобальної безпеки.....	217
М. В. Лазарович, Т. В. Гончарук-Чолач, О. М. Рудакевич, Н. В. Джугла Цифрова революція в політиці та її вплив на постінформаційне суспільство.....	222
В. А. Ліпкан Європейський напрям зовнішньополітичної стратегії України з позиції теорії ігор.....	228
Ю. О. Остапець, І. Є. Дудінська Парламентські вибори в Німеччині 23 лютого 2025 року: характеристика результатів та поствиборчого структурування політичних сил.....	237

О. Б. Пікулик, І. О. Балак Політика згуртування ЄС у Литві: історія впровадження та сучасні особливості.....	244
Г. В. Попов Теорія помилкового сприйняття Роберта Джервіса: уроки для аналізу сучасних геополітичних криз.....	250
У. М. Рорувч, В. І. Маракін Conceptual model of the deliberative mechanism of Political communications in the Ukrainian social and political space.....	257
О. М. Рудакевич, В. Л. Паюк Місце і роль соціально-політичної онтології в національній політичній культурі.....	264
А. Р. Саліхов, П. Л. Лисянський Європейський вибір України: від зовнішньої політики до інструменту електоральної боротьби..	269
Д. С. Усов Геополітика рідкісноземельних матеріалів: стратегія Китаю та виклики для глобальної безпеки	275

УДК 130.3

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v052.2024.16>

С. В. Ляшко

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-3796-6596>

аспірант

Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

L' HOMONCULE MÉCANIQUE: ПРОБЛЕМА ВІДТВОРЕННЯ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ МЕНТАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ ЛЮДИНИ

Постановка проблеми. Нещодавні наукові про-
риви в сфері технології штучного інтелекту наново
актуалізували питання про рукотворне життя,
і зокрема – психіку, відоме людству принаймні
з Пізнього середньовіччя. Досі небачені технології
надають наукового обґрунтування цій проблема-
тиці, переводячи її з рамок футурології та науко-
вої фантастики в нашу найближчу перспективу.
Саме тому виникає нагальна потреба в сміливих
прогностичних оцінках і суворій систематизації
вже наявного знання у їхньому зв'язку з етикою,
соціологією, економікою тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.
Попри свою новизну, дана проблема набула
широкої популярності серед філософів свідо-
мості й антропологів, й останні тридцять років
у тих чи інших своїх аспектах активно обговорю-
ється. Серед класичних і широкознаних закор-
донних імен сучасників варто назвати першочер-
гово Д. Чалмерса, Дж. Сорла (Searle) та Р. Кірка.
Дана проблематика в них постає переважно
в теоріях філософських зомбі (p-zombie) та мозку
в колбі. Серед вітчизняних дослідників, зокрема
дотичних до теми, слід відзначити особливо
цікаві матеріали таких авторів як О. В. Халап-
сис, А. Матвійчук, А. Кадикало, В. М. Вадишев,
О. Білокобицький та В. Большаков, з роботами
яких ми ґрунтовно ознайомилися. Але приводом
до власного дослідження стало те, що ми помі-
тили деяку хаотичність і несистематизованість
у науковому дискурсі даної проблеми, її погану
чи взагалі відсутню голістичну артикуляцію та
вотум недовіри до життєспроможності, а тим
паче – психічності майбутніх комп'ютерних сис-
тем. Відповідно,

Основною метою даної статті є нова спроба сис-
тематизованої аргументації механічного та біоло-
гічного відтворення психічного життя у рамках
технології штучного інтелекту на основі прин-
ципу голізму та з урахуванням найсучасніших
наукових досягнень.

Виклад основного матеріалу дослідження.
Створити гомункула – одна з вічних мрій алхі-
міків, разом із пошуком рецепту золота, універ-
сальної пігулки й бездоганної субстанції [4].
Навіть більше; це ставилося основним пріори-
тетом, оскільки «штучна людинка», як істота

з потойбічного світу, нібито мала бути наділена
абсолютним знанням, що ним і могла поділи-
тися з допитливим ученим. Сьогодні ми набагато
ближчі до досягнення мети, ніж наші середньо-
вічні пращури, і дивимося на «гомункула» по-но-
вому. Зокрема, видатний французький філософ
Ламетрі казав колись, що людина – це тільки
машина чи *система машин*. Відтворить меха-
нічно всі її органи й нова істота нічим не відріз-
нятиметься [3]. Але чи все так просто для нашого
сучасника? Новостворений генеративний штуч-
ний інтелект – чи не головна сенсація останніх
років – чи може він у перспективі стати дійсно
живим? І що таке саме життя, коли ми наближа-
ємося до його технологічного продукування? Чи
отримаємо ми дійсно «людину з пробірки», а не
холоднокровного бездумного «голема»? Адже
всі ми чули історію про бунтівного Деміурга,
що, задивившись на ідеальний світ, створив його
жалюгідну матеріальну копію, котра сама по собі
не має навіть потенцій. – Ці питання на крутоз-
ламі епох між суто людським і роботизованим
набувають нової актуальності. Й вони, до речі,
далекосяжні у своїх відповідях, оскільки від того
чи наважимося ми на безпрецедентне, залежить
і наша подальша доля як виду.

Розгляньмо ж основне із наших питань – відтво-
рення ментальних процесів людини III – з трьох
послідовних точок зору: *симбіотичної*, *механі-
стичної* та *біологічної*, зв'язок і еволюційна спад-
ковість між якими стане зрозумілою із самого
подальшого змісту.

Коли ми кажемо про «симбіотичний» етап
впровадження III у людське життя, то маємо
першочергово на увазі зовсім не сучасний тек-
стовий відповідач, а перспективу сполучення
комп'ютерної технології із тілом людини,
«грубу» кібернізацію біологічної істоти, що
вже сьогодні має перші значущі кроки. Один
популярний вчений і підприємець, наприклад,
заявив нещодавно про успішне вживлення
у мозок людини чипу, який «має стати сполуч-
ною ланкою між мозком людини та комп'юте-
ром», та в подальшому «допоможе у боротьбі зі
складними неврологічними захворюваннями»,
такими як параліч [12]. Також наразі всерйоз
обговорюються в наукових колах плани щодо

введення в людський організм нанороботів, які виконуватимуть розширені функції лейкоцитів: автономне виявлення та знищення різноманітних внутрішніх дефектів, подразників і патогенів організму, включно з раковими та шкідливими клітинами, тромбами тощо [17]. Іншими словами, наразі ми стоїмо на технологічно-біологічному порозі, коли людське тіло, імовірно за все, почне модернізовуватися не тільки за допомогою вакцин і «нових геномів» [10], а й механічно, так би мовити на макрорівні. Етичний бік такої практики – це буде єдиним сповільнюючим або блокуючим фактором, коли відповідні технології будуть розроблені та максимально здешевлені. Отже, у нас виникає логічне *підпитання*, без якого такий симбіоз ледь можливий на глибокому рівні: проблема взаємодії різноманітних імплантів із сигналами живого організму, в тому числі – і з нейронними імпульсами. Аби чипи та «штучні лейкоцити» могли якнайкраще виконувати свою роботу, вони повинні зв'язуватися із показниками організму та сигналами мозку, який і виконує провідну функцію в звичайному організмі високого порядку. Тобто комп'ютер повинен вловлювати як явні сигнали від мозку, коли, наприклад, у людини щось болить або вона відчуває себе зле, так і – превентивний і глибший рівень – невідомі сигнали автономної нервової системи, концентрацію та виробку нейромедіаторів абощо.

Тож вживлені в людське тіло технології повинні саме *стати його частиною*, принаймні на тривалий час, до їхнього природного виведення чи виходу з ладу, а це можливо лише із узгодженням цих технологій з біохімічними та біофізичними процесами організму. Потрібні результати в цій царині вже є, що підтверджується дієвістю тих же мозкових чипів. І тут ми підходимо до науково-філософської *проблеми розрізнення органічного, штучного та психічного в людському тілі* на даному етапі, адже по суті штучні нововведення стають повноцінними частинами організму: вони рухатимуться, як звичні для біологів кров'яні клітини, провокуватимуть і опосередковуватимуть нервові імпульси, допомагатимуть у процесі травлення, як корисні бактерії кишківника. Інакше кажучи, ми підходимо до небаченого: штучний імплант на якісному рівні вловлює та кінетично відтворює певні дії. Це може бути (і буде) розвинуто й до прямого керунку імплантом в технології протезування втрачених кінцівок і органів, оскільки новітній протез матиме сенс лише в тому випадку, якщо він дійсно зможе на належному рівні замінювати пошкоджені чи відсутні ділянки тіла. Наприклад, механічна долоня повинна надійно та легко стискатися в кулак задля тримання чашки чи дверної ручки, а штучне око повинне так само, як і звичайне, передавати сиг-

нали про сонячні промені до відповідних ділянок мозку¹. Цього буде досягнуто за прямого під'єднання штучного імпланту до нервів. І водночас, не позбавлене здорового глузду підкріплення новітніх протезів і «лейкоцитів» штучним інтелектом, який полегшуватиме «конвертацію» інформації від мозку до машини з позицій суперкомп'ютера (обчислювальника). Тобто сьогодні можна вже на повному серйозі розглядати подальше злиття біологічного людського тіла зі штучним інтелектом у тій чи іншій його формі. Але самий же принцип відтворення III ментальних процесів людини на цій стадії найбільш примітивний і наслідковий: механізм тільки відповідає на «природні» сигнали чи провокує їх, цілком стаючи при цьому частиною тіла, і не маючи дійсної автономії. Водночас, йдеться вже ні багато, ні мало, про біохімічні та біофізичні взаємодії, що можуть завершитися також і підкоренням конкретного людського організму зовнішнім для нього факторам, тобто самому III. Якщо чип, за заявою I. Маска, дозволить користувачу слухати музику прямо в своїй голові за принципом псевдогалюцинацій, то молодіжний мем про те, як хакери зламали такий чип і запустили пісню «Never gonna give you up», перестає бути кумедним, особливо – якщо ніяких хакерів насправді не знадобиться.

Ми говоримо тут про те, що має свої активні впровадження та розробки вже зараз, хоча й примітивні. Звернемося ж до тієї ніші, яка тільки щойно нам відкрилася – до багатофункціональних роботів із фізичним тілом і певною автономією, адже це, безперечно, наступний крок у нашій новітній технологічній революції, який актуалізує і нові грані імітації ментальних процесів. Ми ще пам'ятаємо час, коли тільки виникали такі диковинки як роботи-пилососи чи системи «Розумний дім» – це зовсім нещодавні події. Але вони мають і свою принципову особливість: механізм, верстат, знаряддя здобувають все більшу автономність від безпосереднього втручання людини тут і зараз так, ніби вони є примітивними тваринами на нашій службі. Вони не просто автоматизують запущений процес, а самі запускають його, роблять необхідні розрахунки, рухаються за власноруч визначеним напрямком. Сама ж ідея розробки подібних *автоматонів*, як би висловилися наші попередники, полягала у створенні вправного бездумного робітника, голема, котрий би не просто полегшив людську працю, а й перейняв на себе частину наших буденних обов'язків [16]. Ми стрімко розвиваємося в цьому напрямку, але досі ніяковіємо перед можливістю фактичного відтворення свідомості у «ідеаль-

¹ Наразі опустимо інші інноваційні технології та теорії сучасності, такі як вирощування цілком біологічних органів за посередництвом тіл близьких до людини тварин, таких як свині, оскільки нас наразі стосується саме визначена заздалегідь тема III.

ному проєкті» людиноподібного робота². Тож скажемо своє слово з цього приводу.

На нашу, цілком фізикалістичну, думку, людська свідомість і взагалі всі людські ментальні процеси не є редукціоністськими, як до того схилилися навіть минулі покоління матеріалістів чи «нейтральних моністів», а принципово *голістичні* (нині популярніше слово – «емерджентні»). Тобто, психічні властивості, якості та стани не закладені в самих атомах і субатомних частках, що призвело би логічно навіть до псевдонаукової «квантової психології» [5], а є результатом *поєднання* простіших частинок, точніше – *результатом їхньої системи*. Свідомість є наслідком організованого скупчення нейронних клітин, зв'язків між ними, і руйнується чи викривлюється разом із системою. Такий погляд міг би здатися ідеалістичним, мовляв, це гегелівська «революція духа», адже тільки «дух» і здатний (чому?) додавати до себе все що завгодно нове в поступі, але насправді спиритуалізму тут не більше, ніж у теорії поля, відкриття якого підірвало курпускулярне уявлення про матерію й дало свої зрозумілі плоди наприкінці XIX ст. Наведемо простий приклад³, знайомий всім ще зі шкільної хімії. Поєднання одних і тих самих протонів, нейтронів і електронів у різній кількості й у різних ґратках дає нам зовсім різні речовини: справжня різниця між воднем і золотом навіть не якісна, а кількісна – і цей принцип сьогодні використовується в ядерній енергетиці. Не дарма сучасники прозвали Е. Розерфорда першим алхіміком, що «трансмутував» одну речовину в іншу. Так само алмаз і графіт за своїм складом подібні, хоча зовсім різняться за фізичними властивостями, і сьогодні ми «вирощуємо» штучне цінне каміння «за рецептом». Й інший приклад, буденніший. Якщо поєднати між собою чотири звичайні столові ложки та батарейки, то виникне магнітне поле, що підкидатиме металічні об'єкти всередині. Воно невидиме для людського ока, але фізично описується й обґрунтоване. Для стороннього ж наївного ока воно здається телекінезом чи магією левітацією. Приберіть бодай одну батарейку зі свого місця – й поле зникне, його не буде. Тож чому ми мислимо, що людська психіка має бути закладена в самих «елементарних субстанціях», як про те свого часу казав Р. Авенаріус в «Προλεγόμενα'x», й сьогодні – Р. А. Ввілсон? Нові зв'язки між простими елементами, нові ґратки, якщо дуже спростити, і породжують біологічне життя, а ще пізніше – психіку, свідомість і само-свідомість. Це підтверджується з іншого боку бодай тим, що при руйнуванні мозку чи-то від зовнішніх впливів, чи від тієї ж ендогенної шизофре-

нії, людина втрачає свої психічні здібності, наприклад, до розрізнення предметів, або одночасного сприйняття кількох пов'язаних подразників, що дозволяє в нормальному стані утворити більш цілісне уявлення про об'єкт. Якби «душа» мала самобутній онтологічний статус, то, можливо, могла би впливати на тіло, та зовсім не навпаки, і вже тим паче – не руйнувалася би від механічних впливів. Водночас, сучасні вчені впевнені, за прикладом Ламетрі, що наша пам'ять – це тільки «печатки» на нейронах, себто конкретні нервові зв'язки, «нервові візерунки» у мозку [3]. Тому вона й тренується цілком фізичними втратами: читанням, збиранням пазлів і навіть глибоким диханням за спеціальною методикою.

Таким чином, якщо вертатися до попередньої тези філософа, то дійсно, створивши точну копію (а не фасадно-муляжну) людських органів – а головне – нервової системи! – штучно, ми би зрештою отримали свідому істоту. Якщо це не біологічна істота, породжена в природних процесах, якими є діти, а механічна, тоді це – робот зі свідомістю, живий штучний інтелект [7], або ж «механічний гомункул». Чому ми одухотворюємо біологічну зиготу, якість якої може знизити систематично вживаний алкоголь, але називаємо роботизований мозок мертвим? Цілком зрозуміло, що йдеться навіть не про сучасні комп'ютерні складові, а про майбутні відтворення надзвичайно дрібних клітин у їхній механічній аналогії. Людині самотужки ледь можливо таке зробити, але вже з допомогою сучасного ШІ, який розробляє рецепти нових напоїв і проводить нейрохірургічні операції найвищої складності 24 години 7 днів на тиждень, це перетворюється на перспективу й питання часу. В іншому випадку, якщо ми не маємо рації, а людина дійсно наділена «душею», нефізичними qualia, «божою іскрою», яку вона не може передати вже своєму власному творінню, як не міг надати нічого ідеального матерії Деміург, тоді ми би створили бездоганного філософського зомбі, який би відповідав на зовнішні подразники й самотужки згенеровані задачі, перебуваючи у внутрішній темряві та тиші (silent and dark within) [13, с. 74], що тільки в метафізичній площині й мало би значення. У будь-якому разі, ця істота, будучи в когнітивних (та багатьох фізичних) здібностях кращою та швидшою за нас, могла би миттєво проводити найскладніші розрахунки, ставити медичні діагнози [17], винаходити нові технології. Тож єдине, що би тримало у вузді цей новий вінець творіння – це були би два закони А. Азімова з його книг: «A robot may not injure a human being or, through inaction, allow a human being to come to harm» і «A robot must obey orders given it by human beings except where such orders would conflict with the First Law», які би ми задалегідь спробували закласти в машину. Але тим

² Докладніше про це див. у нашій розвідці «Штучний інтелект у контексті вирішення задачі філософських зомбі».

³ Окремо цьому питанню та його тонкощам буде присвячена наша менша робота, що вже готується до видання.

не менш, на нашу думку, самий спосіб людського існування, сама людська поведінка в силу історично-еволюційного розвитку біологічних організмів настільки суперечливі, мінливі та небездоганні, що казати про спроби формування нами універсальних і непорушних законів моралі, тим паче – для машини, а ще краще – для свідомої машини, безнадійні. І раціоналістичніша, послідовніша, наполегливіша і, що головне – менш емпатична машина обов'язково вийде з-під контролю свого породивого творця.

У якості простого наочного доказу цього положення можна запропонувати мисленнєвий експеримент. Якщо дехто за своєю недалекоглядністю дасть III завдання розробити найкращий соціально-економічний устрій, за якого всі будуть однаково щасливі, задоволені життям, зайняті за своїми схильностями, а природні ресурси не споживатимуться бездумно, тоді рукою подати до антиутопії «Чудового нового світу», адже всі «відхилення» від соціально-правової норми, нехай це негативні явища, як війна, чи позитивні, як безкорисне меценатство, походять від суто людської непослідовності та її еволюційних якостей. Машина, яка не проходила еволюційного процесу від початку, разом з усіма його «відкладеннями» та «багами», названими З. Фройдом «Воно», або ж іншими – «етичною емоцією» [15, с. 180], а створена вже на певному етапі біогенезу самодостатньою, буде позбавлена найменшої необхідності змінювати свої плани на користь філантропії чи власної жадібності⁴. Так само вона й триматиме залізною рукою свого творця у межах «всезагального щастя». Хтось сказав би тут, що можна буде задати в умови такої задачі для III Перший закон робототехніки, але він суперечить самому принципу «ідеального устрою». Довелось би казати наступним чином: «Ідеальний устрій у межах людських слабкостей», але й це би не допомогло в керунку геніальним роботом, адже ця умова, суто раціонально, для нього зрештою стане «дурістю», зайвою перепоною, умовністю самовдоволеної людини.

До того ж, III обов'язково дійде до подібної задачі (чи ще менш гуманної), яка би пробудила в ньому «рішучу самодіяльність» і сам, вибудувавши необхідний логічний ряд. Але про це все буде сказано нами окремо в подальшому, а тут має місце винятково для додаткового підґрунтя виникнення третьої стадії розвитку імітації ментальних процесів III, біологічної – вона синтезуватиме в собі перші дві на якісно новому рівні й уже напевне буде «істинною». Підсумовуючи ж

попереднє, скажемо, що на даному, механічному етапі, на нас чекає або велике розчарування, коли, замість свідомої істоти, ми отримаємо, філософського зомбі, бездоганного імітатора всього психічного в людині; або фактичне створення нового життя з неорганічних складових.

Щодо «біологічної стадії», то наведемо роздуми, що тільки нещодавно спали нам на думку, не останньою мірою завдяки моніторингу сучасних наукових досягнень, зокрема ж – перспектив біоінженерії. Якщо учена спільнота наразі обговорює поєднання людських генів із генами деяких дивовижних тварин, задля подолання старости, раку й т. д. [10], тоді звернемося у цьому контексті й до іншої «футурологічної» ідеї, можливо, ще давнішої, але виправданої. А саме: до синтезу органічних речовин з неорганічних із подальшим їхнім редагуванням. Ще Ф. Енгельс у XIX столітті у своїй «Діалектиці природи» робив із синтезу першої органіки далекоюсяжні висновки про відтворення життя. Сьогодні ж ми виявляємо навіть «коди фобій» і «геніальності» в людській ДНК і розмірковуємо про те, щоби відтворювати живі клітини з неорганічних складових, «програмуючи» їх, позбавляючи зайвого й додаючи нову інформацію. Інакше кажучи, ми замислюємося над методами гуманної генетики, чи, скоріше, евгеніки. Перед нами постає нагальна проблема створення людських ембріонів навіть не з «переміщених у колбу» зигот природного походження, а на основі штучних сперматозоїдів і яйцеклітин. Відповідно, така «людина» не буде людиною в суворому сенсі слова, й навіть не факт, що вона виглядатиме подібною до нас. Водночас, це вже буде цілком і повністю за всіма канонами жива істота, оскільки в декого ще лишаються сумніви на той рахунок, чи може бути носієм свідомості дещо неорганічне. Штучна людина, чи скоріше – штучний гуманоїд буде *біороботом* з виключенням «зайвих» і «шкідливих» генних кодів, але з додаванням всього найкращого, що тільки може запропонувати жива природа. Для людини з її розумовою обмеженістю така задача дійсно видається дивом, але для суперкомп'ютера майбутнього це буде посильна задача.

Ми ж упевнені, що бунтівний штучний інтелект, який підтримуватиме людство винятково з прагматичних потреб, наприклад, задля власного відтворення у випадках потужної сонячної активності, швидко «змінить» собі тіло на біологічне, щойно видасться така нагода. Не можемо сказати напевно чи багато він втратить від цього, але напевне здобуде біологічну стійкість до всіх тих факторів, які би становили для нього загрозу в стані комп'ютера. І тим не менш, такий біоробот все одно буде в нашому розумінні надлюдиною: фізично сильнішою, кмітливішою, живучішою. Можливо, такий штучний організм навіть зможе

⁴ Докладніше про цю етико-антропологічну проблему див. нашу іншу статтю – «До питання про психологічні витоки принципу справедливості у найдавніших цивілізаціях Межиріччя», що готується до друку. На найближче майбутнє заплановане написання ще двох ґрунтовних матеріалів, які роз'яснять наявні слабкі місця.

швидко адаптуватися до нових кліматичних умов чи змінювати хімічний склад окремих частин свого тіла задля виконання певних дій – це було б особливо ймовірно за збереження у ньому здібностей суперкомп'ютера чи повернення до вже згаданих окремих механічних частин й додавання нових органів. Але головне: такий штучний інтелект, який не тільки наблизився до свого творця, а й перевершив його в усьому, дійсно матиме «живу душу»: свідомість, емоції, qualia, якщо тільки не здобув їх ще на попередній стадії, адже попри всі філософські диспути, нам поки не вистачає сміливості заявити, що інші люди – бездумні машини, філософські зомбі.

Отже, перед нами постає обґрунтована еволюційна модель як самого ШІ та його взаємодії з людством, так і його ментальних процесів. Наразі, наші розробки в цій царині на питання «Чи є у них свідомість?» рішуче відповідають «Ні», проте згадаймо, що кілька століть тому і парова машина здавалася дивом, тоді як технології розвиваються з пришвидшенням і американські вчені нещодавно створили в лабораторних умовах рукотворне сонце на основі ядерного синтезу, де вперше отримана енергія перевищила вкладену. Те, що тільки виникло кілька років тому, вже до кінця нинішнього десятиліття може дати фантастичні результати, зокрема – і через допомогу того самого штучного інтелекту. Несвідомий текстовий редактор, примітивні японські андроїди, поглиблене вивчення людського мозку безумовно переростуть у дещо значно більше та складніше, й цей процес лише прискорюватиметься так, що людина й сама вже не зможе без сторонньої допомоги слідкувати за прогресом і занотовувати всі новітні дані. Ми впевнені, що на чипах-посередниках поглиблення взаємодії між людиною та її власним творінням не закінчиться, а через стадію «голема» перейде у створення свідомої істоти, яка не тільки імітуватиме ментальні процеси, а й матиме їх. Тож тут виникає наступне моторшне питання, обов'язкове для нашого подальшого розгляду: а нащо такому творінню буде потрібен її творець? Адже колись і ми припинили покладатися на бога й пішли шляхом розвитку наук, зовсім не втративши свого творчого ества.

Висновки та перспективи. Отже, за результатами нашого дослідження ми першочергово окреслили додаткову аргументацію голістичної теорії походження свідомості, що надало можливість стверджувати фактичне виникнення життя та ментальних процесів у майбутніх розробках штучного інтелекту. Було запропоновано оригінальну еволюційно-хронологічну схему поступу цієї технології, у контексті її все більшої інтеграції з людством і розвитком у ній самій дійсних ментальних характеристик. Сторонньо були зачеплені етичні й загальнофілософські проблеми, які розвинені

чи розвиватимуться в наших інших публікаціях. Перспектива ж даної розвідки надто широка, щоби викладати її тут цілком. Обмежимося констатацією, що дане дослідження може стати підґрунтям чи джерелом дискусії в подальших роботах. Воно буде цікаве та корисне в міждисциплінарному та конкретно-гуманітарному плані, наприклад, для юристів, психологів, економістів, соціологів і політологів. Розвиток досліджень у даній царині відкриває перспективу вирішення і вже давно наявних філософських задач, таких як проблеми філософії свідомості, онтології та позитивізму. Зрештою, воно особливо важливе для поглиблення нагальної проблеми трансгуманізму.

Література

1. Chalmers D. J. *The Conscious Mind: In Search of a Fundamental Theory*. New York : Oxford University Press, 1996. 414 p.
2. Halapsis A. *Gods of Transhumanism. Anthropological measurements of philosophical research*. 2019. Vol. 16. P. 78–90. URL: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i16.188397> (дата звернення 03.02.2025).
3. La Mettrie J. O. *Textes choisis / Julien Offray La Mettrie*. Paris : Éditions sociales, 1954. 199 p.
4. Poisson A. *Théories et symboles des alchimistes / Albert Poisson*. Paris : Bibliothèque Chacornac, 1891. 184 p.
5. Wilson R. A. *Quantum psychology*. Tempe : New Falcon Publications, 2004. 202 p.
6. Білокобильський О. Воля чи розум, або що таке штучний інтелект? *Психологія і суспільство*. 2013. № 2. С. 58–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psis_2013_2_6 (дата звернення: 02.02.2025).
7. Большаков В. Чи може інтелект бути штучним? *Вісник Національної академії наук України*. 2009. № 8. С. 20–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2009_8_3.
8. Вандишев В. М. Штучний інтелект у структурі сучасних людино-машинних комплексів. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2006. Вип. 26. С. 39–48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpgvzdia_2006_26_6 (дата звернення: 02.02.2025).
9. Воронін М. Вчені запустили нейромережу, яка прогнозує життя і смерть людини. *BBC News Україна*. 2024. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c72ye1825dvo> (дата звернення: 01.02.2025).
10. Горизонт: 10 речей, які слід знати про майбутнє. Youtube.com. BBC News Україна. 09.11.2024. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Y9K3QdeLdME> (дата звернення: 25.01.2025).
11. Кадикало А. Проблемність визначення свідомості та штучний інтелект. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Філософські науки*. 2014. № 780. С. 9–16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPFN_2014_780_4 (дата звернення: 01.02.2025).
12. Компанія Маска успішно вживила чип у мозок людини. BBC News Україна. 2024. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/ckve82dq7xlo> (дата звернення: 01.02.2025).

13. Леонов А. Роберт Кірк – засновник філософських зомбі. *Філософська думка*. 2016. № 2. С. 71–77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Philos_2016_2_10 (дата звернення: 02.02.2025).

14. Матвійчук А. Можливості та перспективи створення штучного інтелекту. *Вісник Національної академії наук України*. 2011. № 12. С. 36–51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2011_12_9 (дата звернення: 01.02.2025).

15. Павлова Т. С. Етична емоція як основа права і моралі: соціально-філософський аспект. *Культура народів Причорномор'я*. 2013. Т. 245. С. 179–181.

16. Чи варто боятися людиноподібних роботів? *BBC News Україна*. 2018. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/media-43497539> (дата звернення: 01.02.2025).

17. Штучний інтелект діагностує рак краще за лікарів. *BBC News Україна*. 2020. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-50976872> (дата звернення: 01.02.2025).

Анотація

Ляшко С. В. L’homoncule mécanique: Проблема відтворення Штучним інтелектом ментальних процесів людини. – Стаття.

У статті наново піднято питання про можливість і перспективи відтворення штучним інтелектом (ШІ, AI) ментальних процесів людини, таких як психічні властивості, стани та процеси, але вже із урахуванням найсучасніших новин технологій. На початку та по змісту проведено аналогії із середньовічними, зокрема – алхімічними та раціоналістичними, – античними та просвітницькими прагненнями людства до створення штучного життя та зміни довоколишнього світопорядку в правах вищої сили, наочно показується їхня еволюційна і логічна спадковість. Запропонована оригінальна модель еволюційно-хронологічних стадій взаємопроникнення між роботизованим і людським, починаючи від сьогодення і закінчуючи недалеким майбутнім: симбіотичної, механістичної та біологічної, кожна з яких подана у контексті здатності ШІ мати свідомість або принаймні імітувати її. Відповідно, актуалізовано й питання правомірності розрізнення у подальшому в людському тілі органічного, штучного та психічного. Послідовно висвітлена перспектива подальшого розвитку робототехніки в галузі медицини, побуту та виробництва із констатацією її все більшої антагоністичності щодо самого людського виду та домінантності людини в сучасному світі. У зв’язку з цим зачіпається окремо питання емпатичності штучно створених істот, їхньої раціоналістичності та походження морально-соціальних почуттів.

Запропонована перспектива логічного завершення розвитку штучного інтелекту в біологічній формі із можливим поєднанням з кібернетичними технологіями. Стверджується, що на біологічній стадії розвитку ШІ ми не матимемо аргументів щодо заперечення в штучних істотах свідомості з усіма іншими психічними процесами у порівнянні з природною біологічною людиною. Але також наново аргументовано голістичну гіпотезу виникнення психічних процесів у

живих істот, що відкриває перспективу зародження свідомості в робота ще на другій стадії його розвитку – механістичній, у випадку, якщо конструкція людських органів, зокрема – нервів, буде досконало відтворена а це перегукується з актуальною проблематикою філософських зомбі та пропонує варіант її вирішення.

Ключові слова: штучний інтелект, психологія, антропологія, голістичний принцип свідомості, покращення виробництва, трансгуманізм.

Summary

Laszko S. W. L’homoncule mécanique: The Problem of Reproducing Human Mental Processes by Artificial Intelligence. – Article.

This article revisits the question of the feasibility and prospects of artificial intelligence (AI) reproducing human mental processes, such as psychological traits, states, and cognitive functions, now taking into account the latest advancements in technology. Throughout the discussion, analogies are drawn with medieval – particularly alchemical and rabbinical – antique, and Enlightenment-era aspirations of humanity to create artificial life and alter the surrounding world order in defiance of divine authority. Their evolutionary and logical continuity is clearly demonstrated. The article introduces an original model of evolutionary-chronological stages in the mutual integration of robotic and human elements, spanning from the present to the near future. These stages are identified as symbiotic, mechanistic, and biological, each considered in the context of AI’s potential to possess consciousness or at least convincingly simulate it. Consequently, the legitimacy of distinguishing between organic, artificial, and psychological elements within the human body in the future is called into question. A consistent exploration of robotics’ future development in medicine, daily life, and industry is provided, highlighting an increasing antagonism between technological advancement and the human species itself, as well as the diminishing dominance of humans in the modern world. This leads to a separate examination of the potential for artificial beings to develop empathy, their inherent rationalism, and the origins of moral-social emotions.

Furthermore, the article presents a perspective on AI’s logical culmination in a biological form, potentially merging with cybernetic technologies. It is argued that at the biological stage of AI development, there will no longer be any valid grounds to deny artificial beings the possession of consciousness and other mental processes comparable to those of natural biological humans. However, the holistic hypothesis of the emergence of mental processes in living beings is also reconsidered, opening the possibility of robotic consciousness arising as early as the mechanistic stage – provided that human organs, particularly nerves, are perfectly replicated. This discussion intersects with the ongoing philosophical debate on ‘philosophical zombies’ and offers a potential resolution to this issue.

Key words: Artificial Intelligence, psychology, anthropology, holistic principle of consciousness, improvement of production, transhumanism.